

Het nederlandse als muzische taal voor de componist

foto: Piet Slagmolen

Volgens een veelgehoorde mening is de nederlandse taal ongeschikt om er muziek bij te componeren, althans doet zij, in dit opzicht, in aanzienlijke mate onder voor vreemde talen. Dat betekent in feite, dat de aanhangers van bedoelde mening hun moedertaal discrimineren, of, erger nog, dat zij een zekere schaamte gevoelen t.a.v. hun moedertaal, vooral wanneer het nederlandse als muzische taal gebruikt wordt.

Steekhoudende argumenten die bedoelde mening zoal niet bewijzen, dan toch verklaren, zullen wellicht voorgelegd kunnen worden door deskundigen op het gebied van de filologie, de sociologie, de psychologie enz. Geen enkel argument echter zal de omgekeerde stelling kunnen ontzenuwen. De nederlandse taal kan nl. zo goed als elke andere ook, beslist wél een muzische taal zijn, de nederlandse taal is stellig en zeker wél geschikt om er muziek bij te componeren. Vanuit een componisten-standpunt bekeken, spelen overwegingen van philologische, sociologische aard enz. nagenoeg geen rol. Hetzij vrijwillig, hetzij in opdracht, componeren nederlandse componisten sinds lang muziek op nederlandse teksten. Bij een vrije tekstekeuze zal de componist vanzelfsprekend zoeken naar teksten die hem aanspreken. De affiniteit met de tekst zal niet op de eerste plaats gezocht worden in de tekstinhoud, hoewel dit zeker ook een belangrijk woord meespreekt; maar veeleer in de muzikale hantering van de taal door dichter of schrijver. Spreekt de (muzikale) hantering van de taal de componist niet aan, dan kan hij er alleen maar maakwerk bij componeren.

Het is wel jammer, dat een principiële houding (overigens met alle nadelen daarvan) om alleen maar teksten in de moedertaal te gebruiken, bij nederlandse componisten zo zelden voorkomt. De muzische waarde van de nederlandse taal zou dan door de buitenwacht stellig hoger genoteerd worden. De prikkel tot een dergelijke houding ontbreekt. Bij Peter Benoit, de voorvechter van de vlaamse toonkunst, die met woord en daad een dergelijke instelling fier beleed, bepaalden ook politieke factoren zijn houding.

Als algemeen geldend mag dan m.i. gesteld worden, dat een componist affiniteit met de muzikale hantering van de dichtertaal moet hebben, wil hij een minstens adequate muziek bij de gekozen teksten kunnen componeren. Een heel andere kwestie is het, of de tekst ook hoge literaire waarde bezitten moet. Er zijn talrijke voorbeelden aan te wijzen van zeer waardevolle composities op literair magere teksten. Men denke slechts aan Wilhelm Müller's versjes waarop Schubert de cyclus 'Die schöne Müllerin' componeerde, aan Picander's beschouwende

teksten voor de aria's en de koren van Bach's Matthäus-Passion, aan de vele stuivers-roman-achtige libretti van opera's enz. Nochtans hebben de aangehaalde en vele andere, niet genoemde componisten prachtige muziek geschreven op povere teksten. Dit aspect van de zaak, hoe belangrijk ook, moge verder buiten beschouwing blijven.

Even aannemend dat de nederlandse taal, vergeleken bij frans, Duits, engels, italiaans, een stugge taal is, dan nog kan de componist door een verantwoorde keuze van melodie-type, bepaalde stugge, stroeve zinswendingen minstens aanvaardbaar en zingbaar maken. Dit is niet op de eerste plaats een kwestie van doodgewoon vakmanschap. Veel meer speelt hier het vocale aanvoelingsvermogen van de componist een beslissende rol. Wat vocaal aanvoelingsvermogen precies is, kan niet nauwkeurig omschreven worden. Aan te leren is het zeker niet. Men heeft het of men heeft het niet. Het blijft ook onverschillig welke taal gekozen wordt (al zal een nederlandse componist bij gebruik van bijv. een franse tekst soms de assistentie van een deskundige niet kunnen missen i.v.m. de totaal andere prosodie van de franse taal). Er zijn nl. componisten die, wat vakmanschap en kwaliteit betreft, buiten alle geding staan, maar van huis uit a.h.w. instrumentaal denken. Het vakmanschap staat er borg voor, dat qua stemvoering, stembehandeling etc. geen onmogelijke dingen voorgeschreven worden. Toch laten vocale composities van primair instrumentaal begaafde componisten zich niet 'lekker zingen'. Omgekeerd zijn er ook vele componisten die van huis uit vocaal, en pas op de tweede plaats instrumentaal denken. Beethoven bijv. was primair een instrumentaal denkend componist; Schubert primair vocaal denkend.

Als een uit de aard der zaak begrensde ervaring een en ander nog enigszins nader kan verduidelijken, moge hieraan toegevoegd worden dat, voorzover het nederlandse teksten betreft, de schrijver van deze regels het liefst te maken heeft met verzen van muzikale dichters, d.w.z. met verzen van dichters, die gevoelig zijn voor de muzikaliteit van de taal zelf, met verzen die op zichzelf al woord- of klankmelodie bezitten. Conformisme of non-conformisme doet er dan niet toe. Een opsomming van dichtersnamen, waarbij niet gestreefd is naar volledigheid, moge dit toelichten. Dichters als Engelman, Aafjes, Schreurs, Gabriël Smit, Prenen, schrijven hun verzen zó van-binnen-uit muzikaal, dat er, al componerende, geen of nagenoeg geen specifieke taalbehandelings-problemen zijn. Het taalgebruik van de Rederijkers, over het algemeen genomen, biedt meer moeilijkheden, vooral wanneer het de mindere goden betreft. Dikwijls vormen de taalkundige 'binnenpretjes' van de Rederijkers een belemmering voor een spontane en eerlijke componeerwijze.

Anders dan bij een dode taal als kerklatin (overigens zeer dankbaar en bruikbaar componeer-materiaal) stelt de levende nederlandse taal bepaalde problemen aan de componist. Die problemen zijn oplosbaar als de dichters, al is het maar enigszins, muzikaal 'bevlogen' zijn. In welke taal dan ook, zal een componist nooit goed raad weten met didactische verzen. Daarbij overheerst te veel het regelend verstand. Zoals goede muziek buiten alle analytische hulpmiddelen om, ontsnapt aan de vraag naar het hoe en waarom (en m.i. aan die vraag moet ontsnappen) zo zal van een goed gedicht ook nooit aangegeven kunnen worden dat het om die en die reden goed en mooi is. Daarom zullen componisten, vrijwillig, slechts verzen kiezen waarmee zij op een of andere manier 'geëngageerd' zijn.